

TÜRÜK
Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
2016 Yıl:4, Sayı:7
Sayfa:220-232

ISSN: 2147-8872

BİR SEĞİR-NAME NÜSHASI

Abdullah Mert*

ÖZET

Gelecek öteden beri insanoğlunun ilgisini çeken bir konu olmuştur. Bireyler özellikle kendi geleceklerini merak etmişlerdir. Bu merakı giderebilmek için çağımızda burç yorumları, kahve falı gibi değişik araçlara başvuran insanoğlu, geçmişte tabir-namelere, fal-namelere ve seğir-namelere başvuruyordu. Gelecek hakkında bilgi edinmek için seğir-namelere başvurma geleneği Türk toplumunda çok eski zamanlara uzanır. Kültürümüzdeki ilk seğir-namenin Eski Uygur Türkçesiyle kaleme alınmış olması bu geleneğin eskiliğini göstermesi açısından önem arz eder. O zamandan bu zamana yüzlerce seğir-name kaleme alınmıştır. Bunlardan birisi de Fransa Bibliothéque National (FBN) 242 numarada kayıtlı bir mecmuanın 66. varlığında bulunan tanıtığımız nüshadadır. Bu nüshada 120 seğirme yer almıştır. Çalışmamızda metnin transkripsiyonu yapılmış, uzuv ve seğirme dizini oluşturulmuştur. Ayrıca yazmada yer alan Türkiye Türkçesinde kullanım sıklığı oldukça azalmış veya kullanımdan düşmüş organ adlarından *tuluğ*, *öksüz barmak*, *şırça barmak*, *yağrın*, *emcek*, *uyluğ*, *kaynağ*, *incik*, *oturağ* ve *ökçe* sözcükleri de Notlar bölümünde incelemeye tabi tutulmuştur.

Anahtar Sözcükler: seğirme, seğir-name, organ isimleri, ihtilâc-nâme

A SEGİR-NAME MANUSCRIPT

ABSTRACT

The future has been a subject that attracts the attention of humanity ever since. Individuals have especially wondered their own future. Resorting to the horoscopes and coffee fortune-tellings in the past, humanity now resort to 'tabirname's, 'falname's and 'seğirname's. The tradition in the Turkish society to resort to the 'seğirname's to acquire insight into the future dates back to the ancient times. It is important to show the antiquity of this tradition that the first seğir-name in our culture remains from Old Uyghur period. Since that time, hundreds of

* Arş.Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Elemanı, amert@konya.edu.tr

seğir-names have been written. One of them is on the 66th page of a transcription that is numbered 242 in France Bibliotheque National (FBN). In an example that we introduce among these, 120 twitches take a part. In our study, the text has been transcribed and the index for organ and twitch has been formed. In addition, some of the organ names such as “*tuluş, öksüz barmak, şırça barmak, yağrın, emcek, uyluk, kaynak, incik oturağ* and *ökçe*” in manuscript have been analysed in “notes” section.

Key Words: twitch, seğir-name, organ names, ihtilac-nâme

Ø. GİRİŞ

Gelecek öteden beri insanoğlunun ilgisini çeken bir konu olmuştur. Bireyler özellikle kendi gelecekleri hakkında bilgi edinmek istemişlerdir. Bu merakı giderebilmek için çağımızda burç yorumları, kahve falı gibi değişik yöntemlere başvuran insanoğlu, geçmişte tabir-namelere, fal-namelere ve seğir-namelere başvuruyordu. *Segir-name*’ler diğer adıyla *İhtilac-name*’ler insan vücudunun çeşitli yerlerinde meydana gelen seğirmelerin iyiye veyahut kötüye yorumlanmasıyla meydana getirilen metinlerdir. *Seğir-* eylemi Türkçe Sözlük’te “Hafif kımıldamak, genellikle vücudun bir yerinde deri ile birlikte derinin hemen altındaki kaslar hafifçe oynamak” (TS, 2005: 1722a), Ötüken Türkçe Sözlük’te “1. Hafif kımıldamak 2. Vücudun herhangi bir yerinde, deri ve altındaki kas birlikte istek dışı olarak hafif hafif kasılıp titremek” (<http://www.otukensozluk.com/> ET: 21.12.2015.) şeklinde tanımlanmıştır.

Türk toplumunda gelecek hakkında bilgi edinebilmek için seğir-namelere başvurma geleneği çok eski zamanlara uzanır. Kültürümüzde ilk seğir-namenin Eski Uygur Türkçesiyle kaleme alınmış olması bu geleneğin eskiliğini göstermesi açısından önem arz eder. Dede Korkut Hikâyelerinde Dirse Han’ın bir av sırasında oğlunu okla vurmasının ardından hanın eşinin, avdan yalnız dönen Dirse Han’a, oğlunun hayatından kaygı duyduğunu belirttiği soylamasında gözün seğirmesini kötüye yorması¹ bu geleneğin sözlü halk kültüründeki devamlılığını göstermektedir. Osmanlı döneminde seğirme veya seğirme gibi fal niteliği taşıyan ilimlerle ilgili çok sayıda kitap kaleme alınmıştır. Yıldız-nameler, tefeül-nameler, hurşid-nameler, ihtilac-nameler, kıyafet-nameler, kehanet-nameler bu tür konuları ele alan eserlerdir. Osmanlı şehzadesi Cem Sultan’a ait olduğu düşünülen *Fal-ı Reyhan* isimli çiçek falından yola çıkarak devlet yöneticilerinin de bu konuyu ilgi durdukları söylenebilir.

Seğir-name metinlerinin farklı yüzyıllarda kaleme alınmış yurt içi ve yurt dışındaki kütüphanelerde onlarca nüshası bulunmaktadır. Bu metinler üzerinde çok sayıda araştırmacı çalışma yapmıştır. Bu çalışmalarda seğir-namelerin yapısal olarak iki gruba ayrıldığı görülür:

Birinci gruptaki seğir-namelerde her bir seğirmenin tek bir yorumcusu vardır. Bu tür seğir-namelerde seğirme, dile getirilmiş ve seğirmenin anlamı açıklanmıştır. R. R. Arat (1936); H. Ersoylu (1985), Y. Z. Sümbüllü (2007), R. Karaatlı (1999), F. R. Süer (2011), Y. Z. Sümbüllü-M. A. Gözitok (2014), Mehmet Yastı (2015)’nin yayımladığı ve bizim tanıtacağımız seğir-name bu gruba girmektedir.

¹Göksi güzel ala taga ava çıkdu / İki vardun bir gelürsin yavrım kan / Karanu dün de bulduğum ogul kanı / Çıksun benüm görür gözüm / A Dirse Han yaman *segrir* (Ergin 2008: 86)

İkinci gruptaki seğir-nameler ise karşılaştırmalı metin olarak oluşturulmuştur. Önce seğirme dile getirilmiş, ardından beş tanınmış tabircinin seğirme hakkındaki yorumu ortaya konmuştur. H. Ersoylu(1992) ve A. G. Sertkaya (2011)'nin yayımladıkları Seğir-nameler bu gruba girmektedir.

Y. Z. Sümbüllü'nün içinde 17 seğir-namenin yer aldığı *Seğirname*² adını taşıyan bir kitap çalışması vardır. Bu çalışmada yer alan seğir-namelerden 1 tanesi (A5) karşılaştırmalı metin olarak oluşturulmuş, yani birden çok yorumcunun yorumu yer almıştır. Diğer 16 seğir-namenin yorumcusu ise tektir.

1. SEĞİR-NAME NÜSHASI

Üzerinde çalıştığımız yazma Fransa Bibliotheque National (FBN) 242 numarada kayıtlı bir mecmuanın 66. varağında bulunmaktadır. İçinde 120 seğirmenin yer aldığı metnin ortasında bir kadın minyatürü vardır. Yazmada sağı gösteren seğirmeler minyatürün sağına, solu gösteren seğirmeler soluna yazılmıştır.

Metnimizde aynı organ için farklı adlandırmaların yapıldığı görülmektedir. El parmakları adlandırılırken sağ el parmakları için sırasıyla *baş barmağ*, *şehadet barmağ*, *orta barmağ*, *öksüz barmağ*, *şırça barmağ* adları kullanılırken sol el parmakları için *baş barmağ*, *ikinci barmağ*, *üçüncü barmağ*, *dördüncü barmağ*, *beşinci barmağ* adları tercih edilmiştir.

Yazmada bazı organların yalnız sağındaki seğirmeler, bazı organların da yalnız solundaki seğirmeler yer alır. Bu organların sağında yer alan seğirmeler solunda bulunmazken solunda yer alan seğirmeler de sağında bulunmaz. Örneğin *dişler*, *oñurğa* ve *şakağ* gibi organların sadece solunda; *yağrın*, *gögüs* ve *emcek* gibi organların sadece sağında seğirme yer alır.

2. METİN

İhtilâc-nâme

2.1. Sağ cānibi³

1	başuñ depesi	‘izzet bula	31	orta barmağ	ħusümet düşe
2	başuñ ardı	ħalk anı seve	32	öksüz barmağ	māl bula
3	başuñyanı	nā-ħoş ħaber gele	33	şırça barmağ	sa‘ādete ire
4	tuluñlar	ħayra ire	34	avuc	mu‘azzez ola
5	baş	ħaide göre	35	yağrın	māl bula
6	gözün bıñarı	diledüğini bula	36	gögüs	māl bula
7	göz ucu	ğā’ib gele	37	kürek	ħadre ire
8	göz ħabağı	ğam-nāk ola	38	pehlü	tebdil-i mekân
9	alt ħapağı	rāħat ola	39	emcek	ğuşsa ire
10	göz	şād ola	40	gögüs	oğlı toğa
11	burun	ululuk bula	41	göbek	sürürdur
12	burun yanı	mülki arta	42	ħasığ	‘avratanikāħ

² Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ (2010), *Seğirname*, Erzurum: Fenomen Yayınları.

³ Yazıçevriminde metnin imlasına sadık kalınarak metinde ne görüldüyse o işaretlendi.

13	yüz	muhteşem ola	43	hāye	murādına ire
14	yağak	şihhat bula	44	kağnak	zora ire
15	şakal altı	mariz ola	45	yan	fā`ide göre
16	kulağ	sürürdur	46	uyluğ	sürūra ire
17	ağız	sevine	47	oturağ	ferah ola
18	üst tuğak	ğayr ü selāmet	48	diz	pādişāhdan ğayr göre
19	tuğak köşeleri	ğuşümet ola	49	incik	kıyl ü ğal
20	boğaz	ferah ola	50	ğobuğ	sefer
21	boğaz ortası	ğayra ire	51	ökce	ırağ sefere gide
22	kaş	beşāret ola	52	ayağun üsti	`izzet bula
23	iki kaş ortası	`izzet ü ikrām	53	ayağun altı	ğacalet irişe
24	omuz	māl bula	54	cümle ayağ	ğul ala
25	bāzū	sürūra ire	55	baş barmağ	ğayra ire
26	dirsek	sevine	56	ikinci barmağ	ğayr göre
27	bilek	sürūra ire	57	üçüncü barmağ	cenk ide
28	el ayası	rif`at bula	58	dördüncü barmağ	māl ziyāde ola
29	baş barmağ	ğayra ire	59	beşinci barmağ	māl bula
30	şehādet barmağ	ferahā ire	60	cümle barmağ	sultāna mensüb ola

2.2. Sol cānibi

61	başun depesi	ğayr göre	91	dişler	ğayrdur
62	başun yanı	ma`işet āsān ola	92	boğaz yanı	yaramazdur
63	şakağ	selāmet ola	93	boğaz ortası	söz gele
64	alın	ululuğ bula	94	yürek	sevine
65	tulunlar	eylik bula	95	bel	evlene
66	kaş	māl ziyāde ola	96	yan	ğasta ola
67	göz ucu	ğā`ib gele	97	oğurğa	ğasta ola
68	göz ğapağı	ğam-nāk ola	98	boyun tamām	ne`uzu-billāhi
69	alt ğapağı	fā`ide göre	99	gözün bıyarı	kerāmet
70	göz	telağğuf vāki` ola	100	ğasığ köki	ululuğ bula
71	burun	ululuğ bula	101	ğeker	fā`ide göre
72	burun yanı	murādına ire	102	hāye	evlene
73	yüz	sevine	103	kağnak	şād ola
74	yağak	ğasta ola	104	yan	melül ola
75	şakal altı	eyüdür	105	uyluğ	zağmet çeke
76	kulağ	andan söz nağl ideler	106	oturağ	şād ola
77	dil	şifā bula	107	diz	ğayr göre
78	tuğak	andan eyü söz nağl ideler	108	incik	ğācet revā ola
79	tuğak köşeleri	ğayr ola	109	ğobuğ	yaramaz söz nağl ideler
80	omuz	yaramazdur	110	ayağbendi	ulularla şoğbet ide
81	bāzū	ğürrem ola	111	ökce	yaramazdur
82	dirsek	şād ola	112	ayağ üsti	māl arta
83	bilek	ferah ola	113	ayağ altı	ğākimden eylik göre
84	el ayası	eline māl gire	114	cümle ayağ	eyüdür

85	avuc	şād ola	115	baş barmaq	havfdan berī ola
86	baş barmaq	ululıq bula	116	ikinci barmaq	şād ola
87	ikinci barmaq	sır fāş ide	117	üçüncü barmaq	‘izzet bula
88	üçüncü barmaq	düşmāna zaferler bula	118	dördüncü barmaq	māl bula
89	dördüncü barmaq	māl cem‘ ide	119	beşinci barmaq	melāleti def‘ ide
90	beşinci barmaq	māl eline gire	120	cümle barmaq	yaqın sefer ide

Organ isimlerinin başka bir dilden alıntılanması diğer sözcüklere göre daha zordur. Bundan dolayı bu tür sözcükler dil bilimciler tarafından temel sözcük olarak kabul edilmiş ve kimi araştırmacılar tarafından dil ailelerinin belirlenmesinde ölçüt olarak kullanılmıştır. Bu araştırmacıardan biri olan Doerfer, dil ailelerini temel söz varlığı bağlamında karşılaştırmıştır. Bu çalışmasında ele aldığı sözcükleri *ana temel sözcük*, *ara temel sözcük* ve *yan temel sözcük* diye üçe ayırmıştır. Doerfer’e göre örneğin *el* sözcüğü *ana temel sözcük*’tür. Bu açıdan bir dilden alıntılanma ihtimali oldukça düşüktür. *Parmak* sözcüğü *ara temel sözcük*, *başparmak* ise *yan temel sözcük*’tür ve başparmağın parmağa, parmağın da ele göre ödünçlenme ihtimali daha yüksektir⁴.

Metnimizde *bāzū* <(Far. *bāzū*), *şehadet barmaq* <(Ar. *şehadet*), *pehlū* <(Far. *pehlū*), *hāye* <(Far. *hāye*), *zeker* <(Ar. *zeker*) organ isimlerinin ödünçlendiği, buna karşın diğer organ isimlerinin Türkçe olduğu görülmektedir. Ödünçlenen sözcükler *yan temel sözcük*’lerdir. Son ikisi cinsellekle ilgili olduğu için Türkçesi ayıp olarak düşünülmüş ve bundan ötürü başka bir dilden alıntılanmış olmalıdır. Aynı anlayış bugün de devam etmektedir. Çalışmamızın amacı seğir-namelerdeki organ isimleri bağlamında temel sözcüklerin görünümünü ele almak olmadığı için daha fazla detaya girilmemiştir.

3. NOTLAR

Bu bölümde Türkiye Türkçesinde kullanım sıklığı oldukça azalmış veya kullanımdan düşmüş olan sınırlı sayıda sözcük incelemeye tabi tutulmuştur. Bu sözcükler şunlardır: *tuluş*, *öksüz barmaq*, *şırça barmaq*, *yağrın*, *emcek*, *uyluk*, *qaynaq*, *incik*, *oturaq*, *ökçe*.

3.1. *tuluş* sözcüğüne ilk olarak Brahmi harfli Eski Uygurca bir metinde rastlanılmıştır (TT VIII: 100). Söz konusu metinde ‘şakak’ anlamıyla geçen sözcük DLT’de *tulun~ tuluş* biçiminde ‘göz ile kulak arası’ ve ‘atın kulak altında bulunan, atın gemine ait bir halka’ anlamlarında yer alır (DLT, 2014: 899). Harezmi Türkçesinde ‘alın üzerindeki saç (forehead the on hair)’ anlamında geçen *tuluş* sözcüğü, bir takım anlam ve ses değişimleriyle çağdaş Türk lehçelerinin çoğunda da yerini almıştır: Kırg., Kaz. *tolum*; Özk. *tolim/tulim*; Nog. *tulum* gibi (ED 501b).

Tarama Sözlüğü’nde *tuluş~duluş* ‘şakak’ (TTS II: 1249) biçiminde yer alan sözcüğün günümüzde kullanım sıklığı gittikçe azalmıştır. Türkçe Sözlük’te “duluk, is. hlk. 1. Yüz. 2. Şakak. 3. Yüzün şakakla çene arasındaki yanı” şeklinde yer alan (TS, 2005: 575) sözcük, Anadolu ağızlarında, *duluk* (DS 1598b), *dulun* (DS 1599b), *dulug* (DS 1598b), *duluş* (DS 1598b) *tuluk* (DS 3988b) gibi biçimlerde ve geniş bir anlam yelpazesıyla “1. Yüz, çehre. 2.

⁴ Detaylı bilgi için: Gerhard Doerfer (1980-1981), “Temel Sözcükler ve Altay Dilleri Sorunu”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Bellekten*, s. 1-16.

Yanak, yanak içi. 3. Şakak. 4. Avurt. 5. Gerdan. 6. Nefes borusu. 7. Kulak arkası. 8. Çene kemikleri. 9. Şakaklardaki saç, zülûf. 10. Favori” (DS 1598b, 1599a) anlamlarında yer alır.

3.2. öksüz barmak ‘bir elin baştan dördüncü parmağı, yüzük parmağı’ anlamındadır. Türkçede parmak kavramı ‘*ernek*’ ve ‘*barmak*’ sözcükleri ile karşılanmıştır. Bu sözcüklerden yazıya geçirilen en eskisi *ernek*’tir.

Barmak sözcüğü ise, ilk olarak 13. yy sonu ile 14. yy. başlarına tarihlenen İbni Mühenna Lugati’nde görülür. Sözcük, Codex Cumanicus’ta, Mısır Memlük Kıpçakçası ile yazılmış çok sayıda metinde, Harezmi Türkçesi metinlerinde, Çağataycada ve Anadolu sahası metinlerinde görülmektedir. Barmak, ilk zamanlarda *ernek* sözcüğü ile eş zamanlı olarak kullanılmakla birlikte sonraları büyük ölçüde *ernek* sözcüğünün yerini almıştır. Harezmi Türkçesinde, İbni Mühenna Lugati’nde ve Çağatayca metinlerde her iki sözcük de görülebilmektedir (Çetin, 2012: 1219).

Öksüz barmak olarak adlandırılan ‘bir elin dördüncü parmağı’ Eski Uygur Türkçesinde *atsız ernek* (TT V: 328), Karahanlı Türkçesinde *çıçamuk* (DLT, 2014: 213) şeklinde yer almıştır.

Bu kavram için XVI. yy. Anadolu sahasında *öksüz barmak* (TTS V: 3074) adlandırması kullanılmıştır. Eski Türkçedeki *atsız* (adsız) kullanımıyla Anadolu sahasındaki *öksüz* kullanımının her ikisi de “var olan olumsuz bir durumu” ifade ettiği için anlam açısından ilişkilendirilebilir. Buna ilaveten XVI. yy. Anadolu sahası metinlerinde *öksüz parmak* göstergesinin karşılığı olarak Farsça yapıyla *bînam* (adsız) (TTS V: 3074) adlandırmasının kullanılması ve Farsçada söz konusu parmak için *bî-nam* sözcüğünün kullanılmaması eski bilginin zihinlerde hâlâ taşındığını gösterir.

Türk lehçelerinde yüzük parmağı için şu isimlendirmeler kullanılmaktadır: TTü. *yüzük parmağı*; Az. *üzük barmağı*; Başk. *isimhiç barmak*; Kaz. *atı jok kol (savsak)*; Kırg. *atı cok*; Özb. *àtsiz barmak*; Tat. *isimsiz barmak*; Trkm. *oğulhācat*; YUyg. *çät barmak* (TLS: 1004-1005).

3.3. sırça barmak ‘serçe parmak’. Eski Uygur Türkçesinde *kiçig ernek* (TT V: 328), Karahanlı Türkçesinde *çıçalak* (DLT, 2014: 213) olarak adlandırılan kavram, Osmanlı Türkçesi metinlerinde *sırça barmak* (TTS V: 3459) biçiminde yer alır. Günümüz Türk lehçelerinde ise şu şekilde karşılanmaktadır: TTü. *serçe parmağı*; Az. *çeçele barmağı*, Başk. *sätäkäy (bäpis) barmak*; Kaz. *şınanak*; Kırg. *çıpalak*; Özb. *cimcilak*; Tat. *çänçä barmak*; Trkm. *külbike, külembike*; YUyg. *çimältäk* (TLS 762-763).

Anadolu ağızlarında serçe parmağı kavramını karşılayan çok sayıda adlandırma bulunmaktadır, bunlardan bazıları şunlardır: *cidil parmak* (DS 897a), *ciddik parmak* (DS 896b), *cirt barmak* (DS 938a), *cirtlik parmak* (DS 940a), *çita parmak* (DS 1192b), *çitık parmak* (DS 1193a), *çili parmak* (DS 1218b) vb.

3.4. yağrın ‘kürek kemiği’ anlamına gelir. Clauson, *yağrın* ile *yarın* ‘omuz’ (IB 40) sözcüklerinin ilişkili olduklarını ve muhtemelen *yağır* ‘1. eyer çantası 2. Omuz’ kökünden geldiklerini ileri sürer (ED 970a, 905a). Eski Türkçede *yarın* ‘omuz’ (IB 40), DLT’de *yarın* ‘kürek kemiği’ (s. 356), Harezmi Türkçesinde *yağır* ‘omuz’ (KE 189r/16), *yağrın* ‘kürek

kemiği' NF 33/11) biçimlerinde yer alır. Bazı çağdaş Türk lehçelerinde sözcüğün görünümü şöyledir: TTü. *yağrın* Tuv. *carın*, Kaz. *jawrın*, Özb. *yağrın*, Trkm. *yāğrın* (ED 970a).

yağrın sözcüğü Tarama Sözlüğü'nde 'sırt, sırtın yukarı kürek kısmı' anlamlarıyla yer alır (TTS VI: 4204). Türkçe Sözlük'te *yağrın* "is. hlk. Kürek kemiği" şeklinde yer alır (TS, 2005: 2108b). Ayrıca yine bu sözlükte *yağrın* sözcüğü ile yakın anlamlı olarak "yağır is. hlk. 1. Sırt, arka, iki kürek arası. 2. Atın omuzları arasındaki yer. 3. Çoğunlukla bu yerde eyer ve semerin açtığı yara. 4. Kel." sözcüğü de yer alır (TS, 2005: 2106a). Anadolu ağızlarında 'sırt' anlamını alan sözcüğün birçok şekli ortaya çıkmıştır: *yağarnı*, *yaan*, *yaarnı*, *yağannı*, *yağarın*, *yağın*, *yağınını*, *yağır*, *yağırını*, *yağni*, *yağrı*, *yağrıdal*, *yağrın*, *yağrındalı*, *yağrını*, *yangırı*, *yanır*, *yañır*, *yanırlı*, *yanrı*, *yargin*, *yargındalı*, *yarın*, *yärni* (DS 4117a).

3.5. emcek 'meme'. *em-* fiilinin üzerine /-cAk/ fiilden isim yapma ekinin getirilmesiyle oluşturulmuş bir sözcüktür (Gülsevin, 2007: 134). Eski Türkçede tanıklanamayan sözcük, Harezmi Türkçesi metinlerinde *emcek* (KE 147v13, ME 85/4); *emçek* (TIEM 433r/2); *imçek* (Ünlü, 2012: 259a); İbni Muhenna Lügatinde *emçek* (Ünlü, 2012: 170b) şeklinde yer alır. Bu sözcük yerine Eski Uygur Türkçesinde *emig* (IB 24; Maitri 77-8); Karahanlı Türkçesinde *emig* (DLT, 2014: 34,175) ; Harezmi Türkçesinde *emük* (NF 319/11, KE 185r/5) sözcüğünün kullanıldığı görülmüştür. Batı Türkçesi metinlerinde *emcek* (*emecek*, *emcik*, *emçek*) (TTS III: 1458) sözcüğünün yanında *memek* (TTS IV: 2803) ve *meme* (TTS IV: 2802) sözcükleri de kullanıma girmiştir. Türkiye Türkçesinde *emcek* sözcüğünün yerini *meme* (TS, 2005: 1366a) almıştır. Anadolu ağızlarında sözcük; *emcek*, *emcik*, *emçek*, *emecen*, *emicek*, *emicik* 'meme, emzik' biçimlerindedir (DS 1730b, 1731a).

Sözcüğün çağdaş Türk lehçelerinde görünümü şöyledir: TTü. *meme*; Az. *mämä*; Başk. *imsäk*; Kaz. *emşäk*; Kırg. *emçek*; Özb. *emçäk*; Tat. *imçäk*; Trkm. *ämçäk* (TLS 574-575).

3.6. kaynak 'sırt etlerinin but etlerine yapıştığı yer' (KT, 2004: 1047). Tarama sözlüğünde 18-19. yüzyıllarda yazılmış metinlerde *kıynak*~ *kıyanak* 'kıcı meydana getiren kaba etler, oturak yeri' biçiminde yer alır (TTS IV: 2534). Önceki dönemlere ait metinlerde bu sözcüğe rastlanılmamıştır.

3.7. uyluk 'kalçadan dize kadar olan bacak kısmı'. Köktürk harfli metinlerde *udluk* (KT D 36); Uygur harfli metinlerde *udluğ* (TT VII: 33) 'kalçadan dize kadar olan bacak kısmı' şeklinde yer alır. DLT'de *udluk* biçiminde 'kol kemiğinin kalın kısmı' (DLT, 2014: 48) anlamında geçen sözcük, Harezmi Türkçesinde *uyluk* (KE 61v/18); Anadolu sahasında "uyluk/oyluk, kalçadan dize kadar olan bacak kısmı" (TTS V: 3035) biçimindedir. Türkçe Sözlük'te "uyluk, kalçadan dize kadar olan bacak bölücü" (TS, 2005: 2045a), Derleme Sözlüğü'nde "uyluğ, sığır vb. hayvanlarda bacak" şeklinde yer alır (DS 4789b). Sözcüğün çağdaş Türk lehçelerinde görünümü şöyledir: TTü. *uyluk*; Trkm. *uvluk*, *uyluk*; YUyg. *utuk*; Hak. *ustuh*; Yak. *ulluk* (Tufar, 2010: 250).

3.8. incik 'diz kapağı ile topuk arası, bunun topuğa yakın olan kısmı' (TTS III: 2079). Eski Türkçede tanıklanamayan *incik* sözcüğü, Harezmi Türkçesinde *yinçük* 'diz, incik kemiği' (KE 150v4, 223r19 vd.) ve İbni Muhenna Lügatinde *yincik* 'incik, baldırın ince kemiği'; *yinçük* 'incik kemiği'; *yünçük* 'baldır, bacak' şeklinde yer almıştır (Ünlü, 2012: 687b, 688a,

702a). Batı Türkçesi metinlerinde ilk sesi düşmüş olarak *incük~incik* (TTS III: 2079) şeklinde yer alan sözcük, Türkçe Sözlük'te ise “*incik*, 1. Baldır 2. Bazı bölgelerde diz, ayak bileği, baldır veya kaval kemikleri”(TS, 2005: 967b) Anadolu ağızlarında *incik kapağı* ‘diz kapağı’ ve *incik kemiği* ‘dirsek kemiği’ (DS 2539a) biçiminde varlığını devam ettirmiştir.

3.9. oturağ ‘makat, kış, kaba et, kaynak’(TTS V: 3033). Batı Türkçesinden önceki dönemde *oturak* sözcüğünün “kış, kaba et, makat” anlamında kullanıldığına rastlanılmamıştır. Tarama Sözlüğünde *oturağ* sözcüğü yukarıda geçen anlamda yer alır. Yine aynı sözlükte *oturağ tepmesi* söz grubu ‘kışa vurulan tekme’ anlamında yer alır. *Oturağ* sözcüğü Derleme Sözlüğünde ‘kış, makat’ anlamlarında tanıklanırken Türkçe Sözlük'te yer almadığı görülmüştür.

3.10. ökçe ‘topuk (KE 54r/14); topuğun arkası, kunduranın topuğun altına gelen yeri (KT, 2004: 214)’. *Ökçe* sözcüğü Harezmi-Kıpçak Türkçesi metinleriyle birlikte tanıklanmaya başlanmıştır (Ünlü, 2012: 457b). Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde de görülen *ökçe* (Turan, 2001: 158) sözcüğü Tarama Sözlüğünde *ökçelemek* ‘ökçe ile tepmek’ (TTS V: 3074) biçimiyle yer alır. Çağatay Türkçesi metinlerinde ise sözcüğün kullanılmadığı görülür. Sözcüğün çağdaş Türk lehçelerinde görünümü ise şöyledir: TTü. *ökçe*; Gag. *yökçe*; Azb. *ökçe*; Trkm. *ökce*; YUyg. *ökçe*; Özb. *okçä*; Tat. *ükçä*; Bask. *üksä*; Kaz. *ökse*; Kırg *ökçö*; Nog. *ökse*; Karakalpak *ökse*; Tuva *e:dzek*; Hak. *edzek* (Tufar, 2010: 270)

4. SONUÇ

Fransa Bibliotheque National (FBN) 242 numarada kayıtlı bir mecmuanın 66. varlığında bulunan tanıttığımız nüshada 120 seçirme yer almıştır. Metinde yer alan *yan temel sözcük* olarak nitelendirebileceğimiz organ adlarından *bāzū* <(Far. *bāzū*), *şehādet barmağ* <(Ar. *şehādet*), *pehlū* <(Far. *pehlū*), *hāye* <(Far. *hāye*), *zeker* <(Ar. *zeker*) sözcüklerinin başka dillerden ödünçlendiği bunların dışında kalan organ adlarının Türkçe kökenli olduğu anlaşılmıştır. Seçirmelerin anlamının verildiği açıklama bölümlerinin Arapça ve Farsça ağırlıklı sözcüklerden meydana gelmesine rağmen bugünün okuruna da hitap edebilecek anlaşılabilirlikte olduğu görülmüştür. Ayrıca yazmada Türkiye Türkçesinde kullanım sıklığı azalmış veya kullanımdan düşmüş *tuluğ*, *öksüz barmağ*, *şırça barmağ*, *yağrın*, *emcek*, *uyluğ*, *kaynağ*, *incik*, *oturağ*, *ökçe* gibi organ adlarının yer aldığı görülmüştür.

5. DİZİNLER

Metinde 120 seçirme yer almaktadır. Dizinler seçirmelerin metindeki sırasına göre oluşturulmuştur. Örneğin *kulağ* sözcüğü yazmada 16. seçirme olarak yer alır. Bundan dolayı dizinde de bu seçirme sayısı ile sıralanmıştır.

5.1. Uzuv Dizini

ağız 17	ayak altı 113	başun depesi 1, 61
alın 64	ayak <i>bendi</i> 110	başun yanı 3, 62
alt kapağı 9, 69	ayak üstü 112	bāzū 25, 81
avuc 34, 85	baş 5	bel 95
ayağun altı 53	baş barmağ 29, 55, 86, 115	beşinci barmağ 59, 90, 119
ayağun üstü 52	başun ardı 2	bilek 27, 83

boğaz 20
 boğaz ortası 21, 93
 boğaz yanı 92
 boyun tamām 98
 burun 11, 71
 burun yanı 12, 72
 cümle ayak 54, 114
 cümle barmak 60, 120
 dil 77
 dirsek 26, 82
 dişler 91
 diz 48, 107
 dördüncü barmak 58, 89, 118
 el ayası 28, 84
 emcek 39
 göbek 41
 göğüs 36, 40
 göz 10, 70
 göz kabağı 8, 68

göz ucu 7, 67
 gözün bıñarı 6, 99
 hāye 43, 102
 iki kaş ortası 23
 ikinci barmak 56, 87, 116
 incik 49, 108
 kasık 42
 kasık köki 100
 kaş 22, 66
 kaynaç 44, 103
 kulak 16, 76
 kürek 37
 omuz 24, 80
 oñurğa 97
 orta barmak 31
 oturaç 47, 106
 ökce 51, 111
 öksüz barmak 32
 pehlü 38

şakal altı 15, 75
 sırça barmak 33
 şakaç 63
 şehadet barmak 30
 tobuç 50, 109
 tuluñlar 4, 65
 tuñak 78
 tuñak köşeleri 19, 79
 uyılıç 46, 105
 üçüncü barmak 57, 88, 117
 üst tuñak 18
 yağrın 35
 yan 45, 96, 104
 yañak 14, 74
 yürek 94
 yüz 13, 73
 zeker 101

5.2. Seğirmeler Dizini

andan eyü söz naql ideler 78
 andan söz naql ideler 76
 ‘avrata tigeç 42
 beşaret ola 22
 cenk ide 57
 diledüğünü bula 6
 düşmāna zaferler bula 88
 eline māl gire 84
 evlene 102
 evlene 95
 eylik bula 65
 eyüdür 75, 114
 fā`ide göre 45, 69, 101
 feraḥ ola 20, 47, 83
 feraḥa ire 30
 gā`ib gele 7, 67
 gam-nāk ola 8, 68
 guşsa ire 39
 ḥacalet irişe 53
 ḥacet revā ola 108
 ḥākimden eylik göre 113
 ḥalk anı seve 2
 hasta ola 74, 96, 97
 ḥavfdan berī ola 115
 ḥayr göre 56, 61, 107
 ḥayr ola 79

ḥayr ü selāmet 18
 ḥayra ire 4, 21, 29, 55
 ḥayrdur 91
 ḥusümet düşe 31
 ḥusümet ola 19
 ḥürrem ola 81
 ırak sefere ide 51
 ‘izzet bula 1, 52, 117
 ‘izzet ü ikrām 23
 ḳadre ire 37
 ḳa`ide göre 5
 keramet 99
 kıyl ü ḳal 49
 ḳul ala 54
 ma`işet āsān ola 62
 māl bula 24, 32, 35, 36, 59,
 118
 māl cem`ide 89
 māl eline gire 90
 māl ziyāde ola 66
 mālī arta 112
 mālī ziyāde ola 58
 marīz ola 15
 melāleti def`ide 119
 melül ola 104
 mu`azzez ola 34

muhteşem ola 13
 murādına ire 43, 72
 mülki arta 12
 nā-ḥoş ḥaber gele 3
 ne`uzu-billahi 98
 oğlı toğa 40
 pādīşāhdan ḥayr göre 48
 rāḥat ola 9
 rif`at bula 28
 sa`ādete ire 33
 sefer 50
 selāmet ola 63
 sevine 17, 26, 73, 94
 şıḥḥat bula 14
 sır fāş ide 87
 söz gele 93
 sultāna mensüb ola 60
 sürūra ire 25, 27, 46
 sürürdur 16, 41
 şād ola 10, 82, 85, 103, 106,
 116
 şifā bula 77
 tebdil-i mekān 38
 telaṭṭuf vāki`ola 70
 ulul arla şoḥbet ide 110

ululuk bula 11, 64, 71, 86, yaramaz söz nakl ideler 109 zora ire 44
 100 yaramazdur 80, 92, 111
 yakın sefer ide 120 zahmet çeke 105

6. KISALTMALAR

Az.: Azerbaycan Türkçesi, **Başk.:** Başkurt Türkçesi, **Hak.:** Hakas Türkçesi, **Kaz.:** Kazak Türkçesi, **Kırg.:** Kırgız Türkçesi, **KT D:** Köl Tigin Doğu, **Nog.:** Nogay Türkçesi, **Öz.:** Özbek Türkçesi, **Tat.:** Tatar Türkçesi, **Trkm.:** Türkmen Türkçesi, **TTü.:** Türkiye Türkçesi, **Yak.:** Yakut Türkçesi, **YUyg.:** Yeni Uygur Türkçesi.

7. KAYNAKÇA

- ARAT Reşit Rahmeti (1979), **Kutadgu Bilig III İndeks**, (Yay. haz.: K. Eraslan, O. F.Sertkaya, N. Yüce) İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- ARAT, Reşit Rahmeti (2007), **Kutadgu Bilig I Metin**, 5. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ATA, Aysu (1995), **Nehcü'l-Ferâdis III Dizin-Sözlük**,Ankara:Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ATA, Aysu (1997),**Kışasü'l-Enbiyâ (Peygamber Kıssaları) I Giriş-Metin-Tıpkıbasım**, Ankara:Türk Dil Kurumu Yayınları. [KE]
- ATA, Aysu (1997),**Kışasü'l-Enbiyâ (Peygamber Kıssaları) II Dizin** Ankara:Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BANG, W., A. von Gabain (1931), **Türkische Turfan-Texte, V**, Berlin: SBAW. [TT]
- CAFEROĞLU, Ahmet (2011),**Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü**, İstanbul: Türk Dil Kurumu.
- CLAUSON, Gerard. (1972),**An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, Oxford: Oxford University Press.[ED]
- ÇETİN, Engin (2012), “Uygurca Kiçig Ernek, Karahanlı Türkçesi Çıçalak ve Türkiye Türkçesi Serçe Parmak Sözleri Üzerine” **Turkish Studies** 7/4 s. 1217-1227.
- DOERFER, Gerhard (1980-1981), “Temel Sözcükler ve Altay Dilleri Sorunu”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı (Belleten)**, s. 1-16.
- DOĞAN, İsmail, Zerrin Usta (2014),**Eski Uygur Türkçesi Söz Varlığı. Sözlük-Gramatikal Dizin**, Ankara: Altınpost Yayıncılık.
- ECKMANN Janos, (2004), **Nehcü'l-Ferâdis I. Metin, II. Tıpkı Basım**(Yay. haz. Semih Tezcan, Hamza Zülfikar), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. [NF]
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (Ed.) (1991),**Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. [TLS]
- ERCİLASUN, Ahmet Bican, Ziyat Akkoyunlu (2014), **Dîvânû-Lugâti-t-Türk Giriş- Metin- Çeviri, Notlar, Dizin**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.[DLT]
- ERDAL, Marcel (1991),**Old Turkic Word Formation A Functional Approach to the Lexicon. Vol.I-II**, Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- ERGİN, Muharrem (2008) **Dede Korkut Kitabı-1**, Ankara:Türk Dil Kurumu Yayınları.

- ERSOYLU, Halil (1985), “Seğir-name”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı (Belleten)**, Ankara, s. 27-48.
- ERSOYLU, Halil (1992), “Seğir-name (II)”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı (Belleten)**, Ankara, s.99-145
- GABAIN, A.von (1954), **Türkische Turfan-Texte VIII**, Berlin: ABAW. [TT]
- GÖKDAĞ, Bilgehan Atsız, Yaşar Şimşek (2015), Temel Sözcükler Bağlamında Türkçenin Görünümü, **VII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu**, Elazığ: c. 1, s. 183-221.
- KARAATLI, Recep (1999), “Türkçe Bir Seğir-nâme Üzerine”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı (Belleten)**, s. 89-142.
- KAYA, Ceval (1994), **Uygurca Altun Yaruk Giriş Metin ve Dizin**, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Ötüken Türkçe Sözlük**, <http://www.otukensozluk.com/> ET: 21. 12. 2015.
- PAÇACIOĞLU, Burhan (2006), **VIII-XVI Yüzyıllar Arasında Türkçenin Söz Dağarcığı**, Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- PARLATIR, İsmail (2006), **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Ankara: Yargı Yayınevi.
- RACHMATI, R.(1936), **Türkische Turfan-Texte VII**, Berlin: ABAW. [TT]
- SERTKAYA, Ayşe Gül (2011), “Bilinmeyen bir Seğir-nâme yazması”, *38. İcanas. 10-15.09.2007. Ankara-Türkiye*, **Bildiriler: Dil Bilimi, Dil Bilgisi ve Dil Eğitimi**, Ankara, s. 1533-1560.
- SÜER, Fatih Ramazan (2011), “Bir Seğirname Örneği”, **Turkish Studies C. 6/4**, s. 287-304.
- SÜMBÜLLÜ, Yusuf Ziya (2007), “Seğir-nâme ve Seğirmek Manaları Üzerine Bir İnceleme”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 32, s. 53-69.
- SÜMBÜLLÜ, Yusuf Ziya (2010), **Seğirname**, Erzurum: Fenomen Yayınları.
- SÜMBÜLLÜ, Yusuf Ziya- GÖZİTOK, Mehmet Akif (2014), “Gaybî İlim Şubesi Olarak İhtilâc-nâmeler ve Mevlânâ Sevâdî'nin Manzum İhtilâc-nâmesi”, **Dede Korkut Dergisi**, C. 3/6, s. 105-131.
- Şemşeddin Sami (2004), **Kâmûs-ı Türkî**, İstanbul: Kapı Yayınları. [KT]
- ŞİRİN USER, Hatice (2009), **Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi**, Konya: Kömen Yayınları.
- Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü, 8 Cilt (1963-1977)**, (1995), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. [TTS]
- TEKİN, Şinasi (1960), **Maytrisimit Burkanlıların mehdisi Maitreya ile Buluşma Uygurca İptidai Bir Dram**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları. [Maitri]
- TEKİN, Talat (2013), **İrk bitig**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. [IB]
- TOKAY, Yaşar (2012), “Dîvânü Luğâti't-Türk'te geçen *çıçalak* 'serçe parmak' ve *çıçamuk* 'yüzük parmağı' kelimeleri üzerine bazı düşünceler”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi C. 5, S. 22**, s. 204-210.
- TUFAR, Nikolai (2010), **Türk Dilinde Meronimi: Organ Adları**, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

TURAN, Fikret (2001), **Eski Oğuzca Sözlük Bahşayış Lügati**, İstanbul: Bilimsel Akademik Yayınlar.

Türkçe Sözlük (2005), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. [TS]

Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, 12 Cilt (1963-1982), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. [DS]

ÜNLÜ, Suat (2004), **Karahanlı Türkçesi Satır Arası Kur’an Tercümesi Giriş-Metin-İnceleme-Dizin**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. [TIEM]

ÜNLÜ, Suat (2012a), **Harezm Altınordu Türkçesi Sözlüğü**, Konya: Eğitim Yayınevi.

ÜNLÜ, Suat (2012b), **Karahanlı Türkçesi Sözlüğü**, Konya: Eğitim Yayınevi.

YASTI, Mehmet (2015), “Yeni Bir Seğir-Nâme Yazması Üzerine”, **Türkiyat Mecmuası**, C. 25/Bahar, s. 273-311.

YÜCE, Nuri (1993), **Mukaddimetü’l-Edeb, Hıvârizm Türkçesi ile Tercümeli Şuşter Nüshası, Giriş, Dil Özellikleri, Metin, İndeks**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. [ME]

8. TIPKIBASIM

